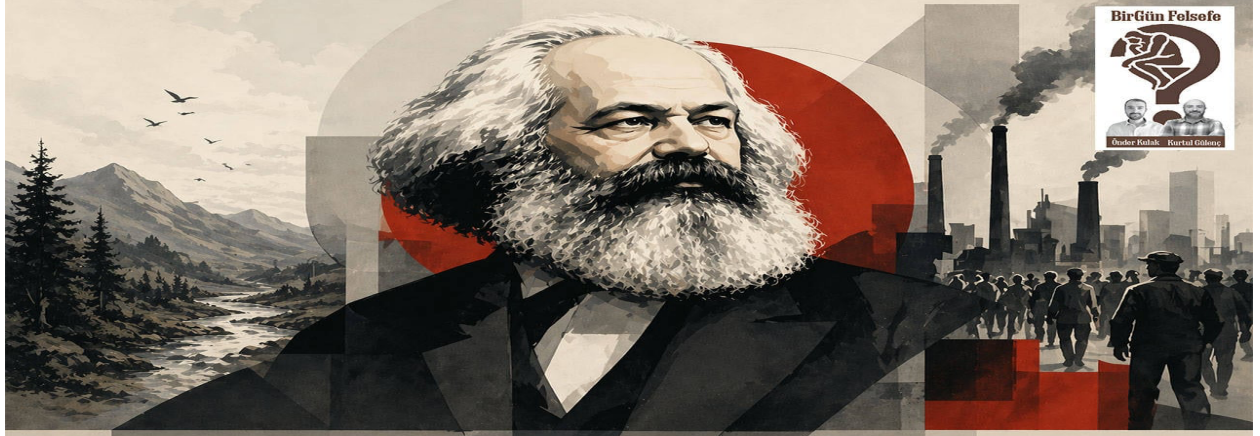


“Ekolojik yıkım kapitalizmde yapısaldır”

K. Gülenç ve Ö. Kulak'ın Aykut Çoban ile yaptığı söyleşi, *BirGün Gazetesi*, 25 Nisan 2026, <https://www.birgun.net/makale/ekolojik-yikim-kapitalizmde-yapisaldir-708176>

Sosyalizmin, işçi sınıfının ve doğanın kurtuluşunun her adımda iç içe geçirilerek inşa edileceği gerçeğini kavramamız gerek. Emek, doğa, teknoloji olarak üretici güçlerin gelişimi ile gezegensel ekolojik süreçler/eşikler arasındaki etkileşime odaklanmalıyız.



Görsel yapay zekâ ile üretilmiştir.

Kurtul Gülenç ve Önder Kulak "İnsan-doğa ilişkisi ve Marksist ekoloji" üzerine Aykut Çoban ile konuştu.

Marx'ın doğa (physei), insan ve çevre (thesei) arasında kurduğu ilişkinin ana çizgileri nasıl ifade edilebilir? Bu ilişkide Marx'ın özellikle dikkat çektiği “metabolizma” (Stoffwechsel) kavramının önemi nedir?

Marx'ın materyalizminin gereği olarak doğa, madde insandan önce, ondan bağımsız, onun dışında bir gerçeklik olarak var. Bununla birlikte, insan da doğal bir varlık, doğadaki evrimin ve doğanın parçası. İnsan, yaşamını sürdürmek için doğrudan doğaya bağlı; doğanın dışında, ondan ayrı, onun üstünde değil. Doğa insanın varoluşunun temeli ve koşulu olduğu içindir ki doğa insana içseldir. İnsanın açlığının giderilmesi ona dışsal bir besinle mümkün, ama o besinle beslenme içsel bir ilişkidir. Doğanın insan için vazgeçilmez olması, içselleşmesi Marx'ın terimiyle “doğanın insanlaşması”dır. İnsanlar da ürettikleri, geliştirdikleri ürünlerle doğaya katılırlar, bu da “insanın doğalaşması”dır. İnsanların doğayla ilişkileri, dışsal ve içsel boyutların diyalektik birliğini sergiler.

Marx'a göre, emek süreci insanla doğa arasındaki bir süreçtir. Emek sürecinde insan emeği, araç gereçlerden yararlanarak doğadaki varlıkları ve malzemeleri insan

gereksinimlerini karşılamak için nesnelere dönüştürür. Marx, insanların emek aracılığıyla kurduğu doğayla ilişkilerini, bir metabolizmadaki madde ve enerji akışlarına benzeterek “insanla doğa arasındaki metabolizma” olarak adlandırır. İnsanlar, doğayla olan metabolik ilişkileri kurar, düzenler, denetler. İnsan-doğa metabolizması da tek yönlü değildir; insan, emeği sayesinde dış doğasını dönüştürürken aynı zamanda öz doğasını, kendisini de dönüştürür, kapasitelerini geliştirir. Ya da kapitalist metabolizmadaki gibi doğa yıkıma uğratılır, insan kapasitelerinin gelişimi de engellenir.

Metabolizma kavramı, insan-emek-doğa etkileşimini, kapitalist sınıfsal ilişkilere bağlı olarak metabolik ilişkideki sorunları ve çözümün anahtarını kavramamıza olanak tanıdığı için önemli. Yine, eko-Marksistlerin ekolojik sorunları “metabolik yarıklar” olarak tartışması, kavramın güncel değerinin başka bir işareti.



Aykut Çoban

Marx kapitalist toplumda yaşanan ekolojik sorunların arkasındaki nedenleri nasıl açıklar? Bu sorunlar neden verili toplumsal ilişkilerde yapısaldır ve tarih üstü bir “doğa-insan karşıtlığı”yla açıklanamazlar?

Doğa-insan karşıtlığı, insan nüfusunu soyut bir kategori olarak, sınıf, gelir, servet vb. farklılık taşımayan, türdeş bir bütün kabul eder. Bu insanlar tarih boyunca, hangi toplumsal ilişkiler içinde, neyi, hangi amaçla, nasıl ürettikleri de fark etmeksizin doğayı yıkıma uğratan zararlılar gibi sunulur. Ekolojik sorun, egemen sınıfın doğayla olan çelişkisi olarak görülmez. Sorun insan-doğa çelişkisiyle açıklandığı için, insan yok olmadan ekoloji sorunu çözülemez. İnsanlığı yok etmek üzerine bir siyaset inşa edilemeyeceğine göre, bu karşıtlık anlayışı, emekçi halkları, ekolojik sorunların çözülmesi bakımından siyasal mücadele dışında tutmaya hizmet eder.

Marx ise insan-doğa metabolizmasını toplumsal yapılar ve sınıfsal ilişkiler eksenine oturtur. Toplumun doğayla metabolik ilişkisi, aşkın ve tarih-dışı değildir; üretim tarzlarına göre değişir, yani farklı sınıfsal ilişkilere, üretim örgütlenmesine, siyasal yapıya, kültürel örüntülere göre farklılaşır.

Marx Kapital’de kapitalizmin insanla doğa arasındaki metabolik etkileşimi yıkıma uğrattığını vurgular. Kapitalizm doğa varlıklarının, kaynakların ve üretim araçlarının sermaye sınıfının mülkiyetinde olduğu, emek sömürsüne, sermaye birikiminin sürekli kılınmasına, bu süreklilik için üretim ve tüketimin sürekli büyümesine, bunları olanaklı kılmak için de sermayenin doğayı ve doğal kaynakları talan etmesine dayanan bir üretim tarzıdır. Tüm bu sayılan unsurlar, kapitalist devlet ve yargı düzeniyle, kültürel ve ideolojik yapılarla desteklenir ve korunur. Sermaye birikimi, sermaye sınıfının emek ve doğa sömürsünü biteviye yoğunlaştırmasını gerektirdiği için ekolojik yıkım kapitalizmde yapısaldır.

Bugün yeryüzünün birçok noktasında yaşanan ekolojik yıkım ve felaketler, doğal yaşam alanlarının metalaştırılması, ilkel sermaye birikimi ve mülksüzleştirme bağlamlarıyla birlikte nasıl değerlendirilebilirler?

Toplumsal yaşam, üretim ve kurumlar uzay boşluğunda değil doğanın içinde, doğal, iklimsel, coğrafi koşullarda, verili doğal kaynak ve biyolojik varlıklar kullanılarak var olur, geliştirilir, evrilir, sınırlanır. Meta üretimi gelişip yaygınlaştıkça, kapitalizm yağmalaya geldiği doğal kaynakları daha kitlesel ölçüde kullanır ve yenilerine yönelir.

Örneğin Türkiye’de yerli ve yabancı sermaye, daha önce ele geçirmediği ormanları, meraları, kıyıları, tarım topraklarını, zeytinlikleri, akarsuları; madencilik, sanayi, enerji, turizm vb. tesisler için devleti de arkasına alarak gasp etmektedir. Bu yerlerde yerleşik köylülerin ve toplulukların mülksüzleştirilmesi, onları geçim araçlarından yoksun bırakıyor, doğayla kurdukları metabolizmayı da parçalıyor. İkincisi, mülksüzleştirme esasen kapitalist üretim ve birikim için yapıldığından, sürecin emek sömürsü boyutu asla atlanmamalı. Üçüncüsü de her iki boyutuyla birlikte gerek köylüler gerek emekçiler yoğun ekolojik sorunlara maruz bırakılıyorlar. Üçü birlikte bizi, işçi-köylü-ekoloji birleşik mücadelesini geliştirmemiz gerektiği gerçeğine götürür.

Bugün sosyalist/komünist bir toplum tahayyülü, nasıl bir ekolojik savunuya sahip olmalı?

Konuştığımız yapısal nedenleri oluşturan, hem emekle hem de doğayla çelişen sermaye düzenini sona erdirecek devrimci bir stratejisi olmalı. Sosyalizmin, işçi sınıfının ve doğanın kurtuluşunun her adımda iç içe geçirilerek inşa edileceği gerçeğini kavramalı. Emek, doğa, teknoloji olarak üretici güçlerin gelişimi ile gezegensel ekolojik süreçler/eşikler arasındaki etkileşime odaklanmalı.

Yanı sıra, Marx’ın dediği gibi, yeryüzüyle sahiplik ilişkisinin olmadığı, ancak ondan yararlanma hakkının söz konusu olduğu bir toplumu; doğadan akılcıca yararlanmak amacıyla toplumsal gereksinimlerin karşılanması için örgütlenmiş bir ekonomiyi; bunların emekçiler tarafından tartışılması ve gerçekleştirilmesinin yöntemi olarak da planlamayı detaylandırmalı.